

Hosszabb távú tendenciák és jelenkori törekvések a szakmai pedagógusképzésben

Prof. Dr. Benedek András

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Műszaki Pedagógia Tanszék
professor emeritus, DSc 0000-0002-1286-2447 | MTMT: 10003606

KEYWORDS

- *development history*
- *innovation*,
- *professional teacher training*
- *vocational training*

KULCSSZAVAK

- *fejlődéstörténet*
- *innováció*
- *szakképzés*
- *szakmai tanárképzés*

ABSTRACT

Long-term trends and current efforts in vocational teacher training | This paper is about “Tradition and innovation. Vocational training, professional teacher training and the sustainable future – 30 years of professional teacher training in Sopron” and was prepared based on a September 28, 2023, presentation. The historical development analysis aims to clarify the situation for those involved in today’s vocational training development. It thus incentivizes today’s initiatives, showing that professional teacher training has significant innovation potential and a stabilizing role. The research started in 2019 was based on the historical beginnings of professional teacher training in Hungary as an essential starting point, which aims to convey the professional determinations inherent in the connection between the past and the present. It is a significant precedent, which can be an incentive for today’s aspirations, that in the last quarter of the 19th century, the Hungarian vocational training system was at the forefront of the world. The study based on the presentation, linked to the basic theme of the conference, undertook to analyze the past and present role of professional teacher training within the framework of the broad history of development, inspiring further research analyzing the deeper connections of the topic related to the modernization of teacher training.

ABSZTRAKT

Jelen írás a „Tradíció és innováció. Szakképzés, szakmai pedagógusképzés és a fenntartható jövő – 30 éves a szakmai tanárképzés Sopronban” konferencián 2023. szeptember 28-án elhangzott előadás alapján készült. A fejlődéstörténeti elemzés célja, hogy napjaink szakképzés-fejlesztésével foglalkozók számára is érzékeltesse, s ezzel ösztönzést adjon a mai kezdeményezéseknek, érzékeltetve azt, hogy a szakmai tanárképzés jelentős innovációs potenciállal és számottevő stabilizáló szereppel bír. A hazai szakmai tanárképzés történeti kezdeteire, mint lényeges kiindulópont alapozott a 2019-ben kezdődött kutatás, mely a múlt és jelen kapcsolódásában rejlt szakmai determinációkat kívánja érzékelteni. Lényeges előzménynek tekinthető, s ez a mai törekvések számára ösztönzést jelenthetnek, hogy a 19. század utolsó negyedében a magyar szakképzési rendszer a világ élvonalában volt. Az előadás alapján készült tanulmány, kapcsolódva a konferencia alaptémájához, a nagyívű fejlődéstörténet keretei között a szakmai tanárképzés múltbéli és jelenkori szerepének elemzésére vállalkozott, inspirációt nyújtva további a pedagógusképzés korszerűsítéséhez kapcsolódó téma mélyebb összefüggéseit elemző kutatásoknak.

Bevezető

A 30 éves soproni szakmai tanárképzés három évtizedes történetével foglalkozó 2023. évi szakmai konferencia egy időben ad lehetőséget a magyar szakmai tanárképzés selmebányai hagyományaira alapozható nagy ívű fejlődés-

történeti visszatekintésre és a jelenünkben formálódó, a nemzetközi pedagógusképzési korszerűsítési törekvésekhez kapcsolódó helyünk és stratégiai céljaink összevetésére. Egyetértve a konferenciaszervezők által megfogalmazottakkal, hogy a szakképzés összetett és bonyolult társadalmi, pedagógiai rendszer, amely erősen kötődik a gazdasághoz, a munka világához, éppen a hosszabb távon érvényesülő tendenciákkal összevetve vállalkozott az előadás a szakmai pedagógusképzésben érvényesülő jelenkori törekvések elemzésére. Az előadás alapján készült tanulmány a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen (BME) éppen a Covid-19 válság idején kezdődő, az 1870-es években formálódó egyetemi szintű szakmai tanárképzés történeti elemzésével foglalkozó kutatáshoz kapcsolódik. Sajátos időszerűségét adja a fejlődéstörténeti szakaszolás immár publikációkban is megjelent feldolgozása (Szakképzés-Pedagógiai Tudományos Közlemények 2021/1.), illetve éppen az évtizedünkben tett újabb kezdeményezések a szakmai tanárképzés nappali tagozatos képzési formájának újraindítására.

A tanulmány bár komplex előzményekre épül, az adott keretek között csak röviden vállalkozik a történeti előzmények bemutatására, melyek inspiráló módon a jelen számára is referenciát jelenthetnek, mivel a 19. század utolsó negyedére a világ egyik leginkább elismert szakképzési rendszerévé tették a magyar szakoktatást. Feltétlenül szólni kell a szakképzési rendszer minőségi fejlődésében meghatározó szereppel bíró szakmai tanárképzés történeti kezdeteiről (Pátyi, 2015), mely időszak a fejlődéstörténeti elemzésünk szempontjából olyan kezdőpontnak tekinthető, mely az adott korszak oktatáspolitikusainak stratégiai felismeréseit és felelősségteljes döntéseit is jól szemléltetik.

A hazai szakmai tanárképzés történeti kezdeteiről – kezdőpont és mai determinációk

A magyar szakképzés történetével az elmúlt évtizedekben számos igényes elemzés foglalkozott. A múlt krónikásai közül Sztéryni József (1897) és Vig Albert (1932) munkáira feltétlenül utalni kell. A hazai szakképzési rendszer kialakításában is jelentős szerepet vállaló szakemberek az iparoktatás kialakulásának részletes és dokumentumokkal is gazdagon illusztrált leírására vállalkoztak. Szimbolikusnak tekinthető Vig Alber „Magyarország iparoktatásának története az utolsó száz évben, különösen 1867 óta” című műve, mely 1932-ben a m. kir. kereskedelmi miniszter támogatásával a Magyar Tudományos Akadémia Kiadásában a Pátria Nyomda gondozásában jelent meg (Vig, 1932).

Ha nagyszámú tudományos szakképzés-történeti elemzésre a 20. század második felében nem is utalhatunk, feltétlenül említésre méltó a rendszerváltás első – a szakképzésért is felelősséget vállaló – munkaügyi minisztereként, az

ipari szakoktatásban is közvetlen szerepet vállaló Győriványi Sándor évszázadokat átfogó „A magyar szakképzés története Magyarországon” műve (Győriványi, 2000). Vizsgálódásaink szempontjából meghatározó időtávban foglalkozott e témával Patyi Gábor „A hazai szakképzés történeti vázlata (18-20. század)” című kifejezetten történeti elemzésre vállalkozó műve (Patyi, 2021). Végül e tanulmány szerzője is, ha negyedszázadra vonatkozóan is, de éppen a rendszerváltás időszakában jelentős változásokat eredményező időszakkal, a 20. század utolsó negyedének szakképzés-fejlesztési kutatásaival foglalkozott (Benedek, 2003).

A tudományos elemzések számára nyilvánvalóan izgalmas és vitára serkentő a fejlődéstörténeti szakaszolás kérdése. A történészek, neveléstörténettel foglalkozók érthető módon a tágabb összefüggések keretei között számos szempontot emelhetnek ki és racionálisan érvelnek a különböző összefüggések mellett. Az adott téma vizsgálata során a kutató arra vállalkozik, hogy a felsőoktatás szerepvállalása, konkrétabban a szakmai tanárképzés szakképzési rendszerünk fejlődéséhez való hozzájárulása szempontjából tárja fel az összefüggéseket. Ehhez, a kétségtelenül szubjektív elemeket is tartalmazó indokláshoz kell hozzáfűzni azt, hogy a hazai ipar-, majd a közgazdasági szemlélet fejlődésének kezdetéhez kapcsolódó szakmai tanárképzés alapintézménye a Műegyetem, melynek legutóbbi másfél évszázados története a legközvetlenebbül kötődik a hazai szakképzési rendszer tradícióihoz.

A fejlődési folyamat szimbolikus kezdő dátuma 1870, mely év tavaszán terjesztette a képviselőház elé Eötvös József kultuszminister korszakos jelentőségű javaslatait. A királyi magyar egyetem újjászervezése, valamint a kolozsvári országos egyetem felállítása mellett megfogalmazta a József Műegyetem új szervezetére vonatkozó tervzetét. A tervzetben jelent meg először és egyértelműen a stratégiai cél, a Műegyetemen, mint erre leginkább hivatott intézet kebelében reaktanári jelöltek képzésére képezde (pedagogiumot) felállítása.

E történelmi dátum jelentőségét felismerve a 2019 novemberében a Budapesti Műszaki és Gazdaság- és Társadalomtudományi Karán, a Műszaki Pedagógia Tanszék kezdeményezésére a hazai szakképzés 150 éves fejlődéstörténetét is méltató „Szakképzés és oktatás: Ma – holnap. Fejlődés és partnerség” címmel konferencia került megrendezésre, melynek keretében egy a szakképzés történeti elemzéseivel foglalkozó kutatási blokk formálódott.¹

¹ Tanulmányunk előzményeként két olyan kutatásra indokolt hivatkozni, melyek a soproni előadás tanulmány előzményeihez feltétlenül szorosan kapcsolódnak. Egyfelől Sturcz Zoltán az adott történelmi eseménysorozat szempontjából lényeges referenciakeretet alkotott „Eötvös József alap gondolatairól a szakmai tanárképzés első intézményéig (1848–1870)” című tanulmányában, mely a Szakképzés-pedagógiai Tudományos Közlemények első kötetében 2021-ben jelent meg (Sturcz, 2021). Másfelől, a hazai szakképzésfejlődés szakaszolásának problémáival foglalkozó előadásom elsőként tett kísérletet az elmúlt másfél évszázados fejlődéstörténet főbb szakaszainak kijelölésére (Benedek, 2021).

A szervezők stratégiai törekvéseit érzékeltető programeleme volt az a szekció, mely „A szakképzés, szakmai tanárképzés fejlődése – Tendenciák és kiemelkedő epizódok” címmel a magyar szakképzés fejlődéstörténeti elemzésére, új kutatási témák ismertetésére vállalkozott. Bár az előadások a szakmai képzés történetének egy-egy jelentősebb szakaszát elemezték, összességében sajátos aktualitást adott e témáknak, hogy közvetlenül a konferenciát megelőző napokban került a magyar Országgyűlés által elfogadásra a 2019. évi LXXX. törvény a szakképzésről (URL1), mely jelentős stratégiai változtatásokat fogalmazott meg a fejlesztés céljaira és prioritásaira vonatkozóan. Az események kapcsolódása, az új törvény és a ma-holnap problematikájához kapcsolódó szimpózium sajátos készletet jelentett.²

Ekkor fogalmazódott meg egy olyan szakképzés-pedagógiai kutatás igénye és lehetősége, mely a szakképzési rendszer átfogó történeti elemzésére vállalkozik, illetve azt követően jelent meg a Szakképzés-Pedagógiai Tudományos Közlemények első kötete 2021-ben.³

Eötvös szakmai-emberi géniusza, művelődéspolitikai jelentősége és hatása a hazai szakképzés fejlődésére elvitathatatlan. Bár korai halála a történelmi művét elsősorban a stratégiai jelentőségű kezdeményezések által emeli magasba, követője Trefort Ágoston miniszter tevékenysége is a történelmileg kiemelkedő kezdeményezések átütő sikeréhez jelentős hozzájárulásnak tekinthető. Trefort korrekt módon folytatta és kiteljesítette az eötvösi történelmi kezdeményezéseket. Témánk, a szakmai tanárképzés fejlődéstörténete szempontjából jó példa erre az 1883. évi középiskolai törvény, mely rendelkezett a tanári képesítés feltételeiről és a vizsgálatok általános követelményeiről. Előírta a szakjukhoz tartozó tárgyak négyéves tanulmányozását. Az egyéves nevelői gyakorlatot, továbbá a képesítő vizsga letételét vizsgáló bizottság előtt. Módszertani vonatkozású az a kezdeményezés is, mely a tanítás terén a rendszeres módszertani értekezletek mellett a szemléltetés és a kísérletezések útján való tanítást is bevezette.

A 19. század utolsó évtizedei a magyar gazdaságfejlődésre és ezzel a helyi társadalmak fejlődésére is jelentős hatással volt. A szakképzési intézmények kialakulása is szemlélteti ezt a folyamatot, melyre jó példa Sopronban a Handler építész-iparos dinasztia kialakulása és tagjainak a város arculatára, intézményeire, köztük a mai szakképzési intézményekre gyakorolt hatása (URL3). E tradíciók

² A konferencia honlapja (URL2) a szakmai rendezvény gazdag tematikájáról és az eseményt követően megjelentetett konferenciakötetről részletes tájékoztatást ad.

³ A kutatási előzményekhez kapcsolódik, hogy a 2020-2021-ben lezárult MTA-BME Nyitott Tananyagfejlesztés Kutatócsoport mintegy öt éves szakképzési kutatási projektje, s részben ezen előzményekre is alapozott a 2022 márciusában létrejött új Szakképzés-pedagógiai Kutatócsoport, melynek formálódó kutatási portfóliójába az adott témában folytatott szakképzés fejlődéstörténeti elemzések megjelentek.

hatása jelenünkben is érzékelhető. A Soproni Szakképzési Centrum tagintézményeként a Handler Nándor Technikum Sopron és környékének egyik legnagyobb létszámú, nagy hagyományokkal rendelkező szakképző intézménye. Az iskola története a kezdetektől szorosan kapcsolódik a hazai szakoktatás fejlődéséhez, az iskola másfél évszázada Sopron és környékének iparos oktatását látja el, példaértékű módon az iparosság mai napig tartó megbecsülésével és támogatásával.

Vig Albert az iparoktatás nagy ívű történeti fejlődését ismertető művében utal arra hogy az Országos Iparegyesület tanoncoktatási mozgalmának hatása alatt 1869-től az 1884. évi ipartörvény megalkotásáig 25 jelentős intézmény jött létre Brassótól Nagyikindáig, mely folyamatban Sopronban 1874-ben jött létre tanonciskola (Vig, 1932, p. 107). 1870-es években Magyarországon a dualizmus megkésített és a fejlődést kompenzáló kiemelkedő időszaka kezdődött, melyben a hazai szakoktatás kialakulása jól érzékeltette azt az intézményi modernizációt, mely kontinensünk élvonalába juttatta szakképzési rendszerünket.

Amennyiben vállalkozunk a szakképzési rendszer történelmi fejlődésének szakaszolására, úgy az 1870-1918 közötti közel fél évszázadot a komplex intézményesülés kezdetének tekinthetjük. Különösen a Millenniumot megelőző évtizedek során kialakított új intézmények – az egyetemi rangra emelt József Ipartanoda, megteremtve a műegyetemi tanárképzést, a Budapesti Felső Ipariskola, az Iparművészeti Iskola, a Kassai Felső Ipariskola – létrejötté referenciát és támogatást jelentettek a szakképzés újonnan létrejött alap- és középfokú intézményeinek. A Millennium időszakára Magyarország nemzetközi összehasonlítás szempontjából is kiemelkedő szakképzéssel, jól szabályozott képzési és minősítési folyamatokkal rendelkezett. Az államalapítás ezeréves évfordulójára Magyarországon Négy felső ipari iskola, 26 állami szakiskola, két államilag segélyezett szakiskola, hat kézműves iskola, két női iskola és három szakképzési múzeum működött (Vig, 1932, p. 675).

Sopron a magyar szakoktatás történetének krónikaiban jeles helyet foglal el. A soproni kereskedelmi testület kereskedő-tanonc iskolája az országban az elsők között, 1846-ban került megalapítása. Vasárnapi iskolaként alakult így az ország egyik legrégebb kereskedő tanonciskolája. Az 1940-es Szakoktatási év könyvben található adatok szerint a soproni községi szakirányú fiú- és leány-iparos-tanonciskola 1874-ben került megalapításra. Létrejöttékor az „Iparosoktatást Fejlesztő Egyesület” nevet viselte, 1884-ben általános irányú iparostanonc iskolává alakult, majd 1908-ban főhivatású oktatói állásokat szerveztek és a fa-, fém-, díszítő-, cipész-, szabó- és élelmezési iparágakban képző iskolát önálló épületben helyezték el. Az intézmény méreteit érzékelteti, hogy 1939-ben 24 osztályban 631 tanoncot oktatott (Szakoktatási évkönyv, 1940, p. 295).

A szakképzési rendszerünk történelmi fejlődésének szakaszairól. A szakmai tanárképzés szerepe a fejlődésben

A 19. század utolsó évtizedeire Magyarországon a nemzetközi szempontból is kimagasló gazdaságfejlődési dinamika volt a jellemző. A Millennium előtti évtizedekre sajátos szakképzési „boom” volt a jellemző, mely nem csupán új szakoktatási intézmények megalakulását eredményezte. Ebben az időszakban jött létre a Budapesti Középipartanoda, a Magyar Iparművészeti Társulat, az Iparművészeti Iskola, az Üvegfestészeti Műhely, az Iparművészeti Múzeum, a Technológiai Iparmúzeum, melyek szakszerűségük mellett az ország egészére kiható korszakos intézmények voltak. Az ipari mozgalmakra erős hatással volt az 1884. évi történelmi ötvösmű kiállítás, melynek rendezésében a Nemzeti Múzeum és az Országos Iparművészeti Múzeum is közreműködött.

Az 1884. évi ipartörvény kimondta, hogy „Oly községekben, ahol legalább 50 tanonc van és e tanoncok számára külön iskola nincs, köteles a község e tanoncok tanításáról külön tanfolyam keretében gondoskodni (80.§, idézi: Vig, 1932, p. 230). E törvény alapján 1893-ban készült el az iparos tanonciskolák első szervezeti és tanulmányi rendje, mely 1924-ig volt érvényben. Az ipartörvény hatása a tanoncok iskoláztatásában már az első években érzékelhető volt. Az 1887–88- tanévben fennállott 261 tanonciskolába járók száma az 50 ezret sem érte el; három évvel később, 1890-91-ben az iskolák száma 306-ra és a beiskolázott tanoncok száma 58779-re emelkedett.” (Vig, 1932, p. 233).

Megállapítható, hogy az 1880-1910 között hazánkban a gazdaság- és kultúrpolitikai szempontból is értelmezhető gyorsuló szakképzési intézményalapítás valósult meg, mely folyamatban az adott kor keretei között korszerű szervezeti és irányítási megoldások jellemezték a fejlesztéseket közép- és felsőfokon egyaránt.

A Bevezetőben már említett szakképzés-történelmi kutatások első szakaszában 2021-ben jelent meg az a tanulmány, melyben kísérlet történt a hazai szakképzés fejlődési szakaszok főbb jellemzőinek meghatározására. Első lépésként négy olyan szakasz került, a magyar szakképzés fejlődéstörténetének leírás szándékával meghatározásra, melyek jelen témánk – a tradíció és innováció szakmai pedagógusképzésre gyakorolt hatása – szempontjából is megközelítési szempontnak tekinthető:

- A komplex intézményesülés kezdete (1870–1918), mely időszakra jellemző volt a szakképzési iránti gazdasági és társadalmi igények megjelenése intézményi kezdeményezésekben és jogi szabályozásban.
- Trauma és revitalizáció (1919–1938), mely időszakban az első világháborút követően a drámai gazdasági és társadalmi feltételek között ment

végbe a szakképzési rendszer újjáalakulása és az intézmény típusok megszilárdulása.

- Geopolitikai hatásokból származó válság és változás kezelése (1945–1990) időszakára, különösen a II. világháborút követő évtizedekre a hagyományoktól való távolodás, majd új kísérletek voltak a jellemzőek.
- Külső és belső késztetésekkel összefüggő transzformációs törekvések, új fejlődési dilemmák kezelése (1990–2019). A jelenünkhöz közvetlenül kapcsolódó időszak éppen a 2019. évi „új” szakképzési törvényt követő változások miatt valójában nem tekinthető lezártnak. E korszakban élünk napjainkban is, folyamatosan szembesülve olyan globális kihívásokkal, mint a Covid-19, a regionális háborúk, globális pénzügyi és környezeti válságok, melyek hatással vannak a szakképzés stratégiai céljaira és középtávú fejlesztési programjaira.

Kutatásaink sajátos kiindulópontja volt a szakmai tanárképzés 150 éves történetének áttekintő elemzése. Valójában a fejlődési szakaszok meghatározása mellett egy olyan hipotézist is megfogalmazhatunk, hogy a hazai szakképzési rendszer fejlődésének történetére a szakmai tanárképzés intézményesülése, folyamatos létezése olyan stabilizáló tényezőnek tekinthető mely nem csupán a történelmi fejlődés szempontjából tekinthető alapelemnek, hanem a jövőre vonatkozó stratégiai meghatározók egyike is. Ennek szemléltető folyamata a Műegyetemi Tanárképezde megalakulása és az intézmény fejlődés korai szakaszában a szakszemélyzet, intézmény vezetés személyi feltételeinek biztosításában játszott szerepe. Különösen markáns volt a műegyetemi szerepvállalás a két világháború között, az ipari szakoktatás mellett a gazdasági szakképzés szakember utánpótlásában játszott szereppel összefüggésben.

Az 1930-as években Imre Sándor érkezése, majd a pedagógiai intézet megalakulása teremtette meg azt a bázist, amelyre Hóman Bálint minisztersége idején a Gazdasági Szaktanárképző Intézetet lehetett alapozni. 1936-tól működött önálló intézetként a tanárképzés és ezzel a műszaki fejlődés mellett a gazdasághoz is kapcsolódó emberi tényező szerepének felismerése a műegyetemi stratégia lényeges részévé vált, kapcsolódva a mérnöki kultúráról világszerte formálódó új progresszív felfogáshoz. Ennek szimbolikus elemének tekinthetjük, hogy 1939-ben a világon elsőként jött létre a Műegyetemen a Mérnöktovábbképző Intézet. Az életem át tartó tanulás eszméjének egy a felsőoktatást mélyen megérintő mozzanata volt, hogy a mérnökök szakirányú továbbképzésével szakmérnöki végzettséget nyújtó, differenciált tanfolyami rendszert működtető önálló intézmény jött létre felsőoktatási intézmény bázisán.

Az egyetem és a szakképzési rendszer emberi erőforrás fejlesztési folyamatai közötti kapcsolatot érzékeltette az a kezdeményezés is hogy szaktanár vizsgalóbizottság jött létre a műegyetemi professzorokból, illetve 1950-ben Ipari Szaktanárképző Intézetet, majd önálló Műszaki Tanárképző Főiskolát hoztak létre, melyet éppen a felsőoktatás színvonal biztosítása érdekében néhány évvel később a Műegyetem kereteibe integráltak. E kétségtelenül a szakmunkásképzés – politikai szándékokat megvalósító – expanziós fejlesztési törekvései által diktaált folyamat az 50-es évek közepére irányt váltott és döntés született arról, hogy a Műegyetem különböző karjain folyik az oktatás, melynek koordinálására műszaki pedagógia tanszéket kell létrehozni. Ennek megfelelően alakult meg 1961-ben az előző kilenc évtizeden át különböző szervezeti formákban működő, a folyamatos szakmai törekvéseket integrált módon egy, a klasszikus felsőoktatási egység keretein belül megjelentető Műszaki Pedagógia Tanszék. Bár az elmúlt több mint hat évtized alatt a kari keretek többször változtak – Gépész Kar, Természet- és Társadalomtudományi Kar, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar – a tanszék alapvető küldetése változatlanul a szakképzési rendszer számára alap-, mester-, és szakirányok továbbképzési szakokon pedagógusok képzése. A klasszikusan mérnök-tanárképzéshez így kapcsolódott az ezredforduló után ismét közgazdász-tanárképzés, illetve 1993-tól a tanszék a közoktatás vezetői és mester vezetői szakirányú továbbképzés szakokkal a hazai köznevelési rendszer vezetőképzésének legjelentősebb centrumává vált.

A rendszerváltás és az európai integráció hatása a szakmai tanárképzésre – felzárkózás az európai progresszív jogi szabályozásokhoz

A politikai voluntarizmus által már jóval kevésbé befolyásolt 70-es és 80-as évek után, relatíve stabil és konszolidált szakmai tanárképzési háttér jött létre a rendszerváltás évtizedében, mely időszak már alkalmas volt a nyitásra a nemzetközi együttműködés irányába. Abban a fejlődési szakaszban, melyet „transzformációs dilemmák kezelése” címmel 1990–2018 közötti három évtizedben az európai integrációs törekvések kiteljesedése jellemzett, a kezdetben szakmai tanárok jelentős számban vettek részt európai csereprogramokban és alakultak ki évtizedekre szóló partner kapcsolatok külföldi szakképzési intézményekkel. A 90-es évek második felében zajló uniós csatlakozási tárgyalásokon az oktatási fejezet részeként a szakképzési témában a hazai erősségek között kiemelkedő értékelést kapott a szakmai tanárképzés felsőoktatási intézményekben tradicionálisan kiépült rendszere. Ezekben az években bár a köznevelési és szakképzési rendszer „libikókája” hol az integráció, hol a divergencia irányába mozdult el, tény, hogy

elindult a részbeni visszatérés a tradíciókhoz: erősödött a duális képzés, nőtt a szakmai-kamarai szervezetek szerepvállalása, tovább erősödött és szélesebb felsőoktatási intézményrendszerre épült a megújuló szakmai tanárképzés. A hazai szakképzési rendszerben is ebben az időszakban épült ki az a nemzeti kvalifikációs keretrendszer, melynek első lépéseként az Országos Képzési Jegyzék (1994) teremtette meg az általános keretet az európai képesítési rendszerekbe történő kapcsolódáshoz.

A felvázolt, de részleteiben is mély változásokat eredményező időszaknak a végén újabb kihívásokra kellett válaszokat találni. A tranzakciós válság után az első piacgazdasági válság (2006–2008) keretei között új komplex hiányjelenségek jelentkeztek (Benedek, 2018). A képzett munkaerő hiánya – amely a szakmai tanárképzés foglalkoztatási és utánpótlási folyamataira negatívan hatottak – a tartós munkanélküliséget követően tartós munkaerőhiányt jeleztek, s ez a gazdasági stabilitást, az előző súlyos válságból kilábalást követő dinamikus növekedést veszélyeztette.

Mivel Magyarországon az új komplex hiányjelenségek a gazdaság dinamizálását és egy intenzívebb iparszerkezet kialakítását korlátozta a képzett munkaerő hiánya, ezért olyan fordulat valósult meg a szakképzési rendszer irányításában, mely új törvényhez, dinamikus szervezeti átalakításhoz, erős központi irányítási rendszer kiépüléséhez kapcsolódott (Benedek, 2021). E folyamatban, a részleges korrekciókat követően 2019-ben új szakképzési törvény született. Már a 2010-es évek második felében elkezdődött a szakképzés intézményrendszerének dinamikus átalakítása és egy erős központi irányítás rendszer kiépítése, így egy időben zajlott a hazai dinamizálása a szakképzési rendszernek és a felzárkózás az európai progresszív jogi szabályozáshoz.

Témánk szempontjából lényegesnek tekinthető az a változás, mely a szakmai pedagógushiány sajátos kezelésére törekedve az új törvényi konstrukció keretei által a „szakmai tanár” fogalmat kivezette és bevezette az „oktató” szélesen értelmezhető fogalmát. Ez a változás hosszabb távra szólóan a sok évtizedes intézményfejlődési történettel rendelkező szakmai tanárképzéssel foglalkozó felsőoktatási intézményeket, ha nem is az éppen zajló képzési folyamatokat tekintve, de stratégiai értelemben a hosszabbtávú intézményfejlesztési tervek vonatkozásában érzékenyen érintette. Külön kutatás tárgya lehetne, hogy a hazai szakmai tanárképzés számottevő intézményrendszerének egésze miként reagált az elmúlt években a felvázolt változási folyamatra, különös tekintettel, hogy a felsőoktatási modellváltás az intézményekre jelentős hatást gyakorolt (Hrubos – Pfister, 2011). E kutatási kérdésre jelen tanulmány keretében nincs mód részletesebben reflektálni, ugyanakkor az adott konferencia keretében is lehet utalni arra, hogy az új stratégia és fokozatváltás másfél évtizedében a szakmai tanár-

képzés sajátos dinamikát mutatott, a hallgatói létszámok alapján a szakmai pedagógusképzés vonzereje az elmúlt években nőtt illetve újra megjelent éppen a BME szakmai tanár képzésében és a Soproni Egyetemen is a nappali tagozatos szakmai tanárképzés.

Feltételezhetően az elmúlt évek változásdinamikájának mélyebb elemzésére vállalkozó kutatás tudna azokra kérdésekre válaszolni, melyek a hagyományos levelező tagozatos mérnök-tanári és közgazdász-tanári képzés mellett a nappali tagozatos szakmai tanárképzés iránti egyértelműen igazolható érdeklődéssel kapcsolatos okokat tárhatnák fel. Bár ismertek a gazdaságban és az oktatásban mutatkozó jövedelemkülönbségek, különös tekintettel a szakképzési és felsőoktatási oktatói jövedelmekre való tekintettel, éppen a közoktatásban napjainkban zajló bérkompenzációs intézkedések jelzik, hogy célszerű feltárni az új összefüggéseket. Mivel mindez a jelen kutatás komplex témaköréhez is kapcsolódik ezért a fejezet zárógondolatait azzal a kérdéssel célszerű indítani, hogy a jövőre vonatkozó felvetéseket is jelezzük. Konkrétan: Merre tovább és hogyan fejlődik a hazai szakmai tanárképzés?

A szélesebb ívű történelmi elemzés számos olyan összefüggésre hívja fel a figyelmet mely alapján megállapítható hogy a szakma is hivatás tradicionális összefüggései jellemzőek e képzésre. Az elmúlt másfél évszázadban erős szervezeti kultúra formálódott, melyben igény van a professzionalizációra, a felsőfokon megszerezhető kvalifikációra, melynek társadalmi és gazdasági elismertsége is lényeges. Mindezekre való tekintettel a felsőoktatás jelenlegi átalakulásának folyamatában:

- Megkerülhetetlen a szakmai tanárképzés újradefiniálása, melynek során a szakma és hivatás tradicionális összefüggései történelmi értéket és alaporientációt jelentenek.
- A szakképzési rendszer lényegéhez, annak minőségi fejlesztésének meghatározó eleme az értelmiségképzés lehetőségének megteremtése.
- Indokolt új, korszerű kurzusok kialakítása és bevezetése – optimális időkeretek kialakítása.
- S végül, az elmúlt másfél évszázadnyi fejlődés lényeges tapasztalata alapján fogalmazható meg: szükségesek konstruktív kezdeményezések és türelem, tolerancia a válságperiódusokban!

Összefoglalásként megállapítható, hogy napjainkban egy új szakmai kontextus formálódik: a szakmai oktató, mint foglalkoztatási kategória egy olyan erőforrás, amely alulról nyitott, de stratégiai érdeke a szakképzési rendszernek, hogy a professzionális oktató, vezető elsősorban szakmai pedagógus legyen, illetve a jó képességekkel és a szakképzés iránti elkötelezettséggel rendelkező oktatókban is

egyre erősebb a késztetés a pedagógusképzésben történő bekapcsolódásra. Az eredeti előadás a gyorsuló változásokat és a hiány sajátos kezelésének a szakmai tanárképzéssel összefüggésben érzékelhető hatásait kívánta bemutatni, utalva a bemeneti és kimeneti változókra.

A változások bemeneti meghatározói a szakmai tanár fogalom jogszabályi eszközökkel történő „kivezetése”, mely a válságkezelés (munkaerő-hiány és annak pótlása okán született, hosszabb távon értékelhető hatással rendelkezik. Kétségtelenül sikertényező, hogy a szakképzés vonzerejének a tanulói létszámok általi növekedése érzékelhető a legutóbbi években. A szélesen értelmezhető „oktató” fogalom bevezetése és foglalkoztatásra gyakorolt hatása szintén az új kihívások között jelentkezett, a mai válaszokat elemezve és értékelve célszerű élet-szerű megoldásokat találni a gyakorlatban.

Az új szakképzési törvényt követő fél évtizedben kétségtelenül egy új, pragmatikus szervezetmenedzsment alakult ki a szakképzés intézményrendszerében, erősödött a regionalitás, s a fenntartói funkciók közelebb kerültek a szakképző iskolákhoz. Ma még nem lehetséges a foglalkoztatásban végbement változtatásokat, különösen az oktatói szerepkörrel kapcsolatos átalakulást objektíven kiértékelni. Tény, hogy a foglalkoztatási hiányjelenségek némileg enyhültek, a bér- és támogatás preferenciák a szakképzésben a feszültségek oldásához hozzájárultak. Szintén hosszabb időszakot követően lehet a pedagógiai kompetenciák, konkrétan a tanárszakos munkaerő hiányának a képzés minőségére, a pedagógiai hatékonyságra gyakorolt hatását kiértékelni. Sajátos jelenség ugyanakkor, hogy az intézmények egyértelműen igénylik a pályakezdő tanárszakosok belépését, különösen a főállású szakmai tanárok iránt érzékelhető határozott igény. Tény, hogy a szakmai tanárképzésre jelentkező összlétszám az változások legújabb szakaszában a BME tanárképzés esetében egyértelműen összességében nőtt, s több évtized után 2022-ben a párhuzamos nappali tagozatos szakmai tanárképzés újraindult és reménykeltő a 2023. évi ismételt beiskolázás, ami a nappali képzés fenntarthatóságát jelzi a jelenlegi körülmények között is. E képzési forma egyúttal érzékelteti a hazai pedagógusképzés egyik új dilemmáját is, miként lehet rövidebb képzési ciklusban a tanárképzést vonzóbbá tenni és a pedagógushiányt a képzés intenzifikálásával is enyhíteni.

Változatlan jelenünkben a szakmai tanárképzés esetében is a kérdés: *Mi lehet az egyetemek feladata ebben a helyzetben?* Különösen azoknak az egyetemeknek, melyek fejlődése és erre példa a Műegyetem, s a Soproni Egyetem is, a pedagógusképzéshez szinte egyetemi létük kezdetétől szervesen kapcsolódott. A történelmi ív folytonossága a mai felelősséggel gondolkodók számára is megfontolandó irányt mutat. A 21. század során megújuló szakképzési rendszer lényegéhez kapcsolódik az értelmiségképzés lehetőségének megteremtése, a szakmai tanárképzés keretei között új, korszerű kurzusok kialakítása és bevezetése.

A történelmi háttér vizsgálata, a 2023. szeptemberi soproni konferencia előadásai, a terveikről és küzdelmeikről szóló pedagógusképző intézményi beszámolók, az új kutatási eredmények egyértelműen érzékeltették, hogy modern 21. századi szakképzést, mely a társadalmi és gazdasági igényeknek hosszabbtávon képes megfelelni a felsőoktatás aktív szerepvállalásával lehet fenntartani és folyamatosan korszerűsíteni. A múlt küzdelmei és sikerei jelzik, hogy mindehhez konstruktív kezdeményezésre van szükség és türelemre, toleranciára a válságperiódusokban is!

Felhasznált irodalom

- Benedek, A. (2003). *Változó szakképzés, A magyar szakképzés szerkezetének változásai a XX. század utolsó negyedében*. Okker, Budapest.
- Benedek, A. (2018). Szakképzési szabályozási környezetünk változásai – 25 év lehetőségei és korlátai. *Opus et Educatio*, 5(3), pp. 262–270. <https://doi.org/10.3311/ope.277>
- Benedek, A. (2021). Szakképzésfejlődési szakaszok Magyarországon (1870–2020). *Szakképzés-pedagógiai Tudományos Közlemények*, 2021/1. pp. 21–34.
- Benedek, A. (szerk.) (2023). *A BME Műszaki Pedagógia Tanszék pedagógus szakirányú továbbképzéseinek három évtizede*. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Budapest, ISBN 9789634219095.
- Györiányi S. (2000). *A szakképzés története Magyarországon*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, ISBN 9631912353.
- Hrubos, I., Pfister, É. (szerk.) (2011). *Szakmai tanárképzés: múlt – jelen – jövő*. Budapest Corvinus Egyetem, Aula, Budapest.
- Patyi, G. (2015). Száz év a középiskolai tanárképzés, szakmai tanárképzés történetéből (1848–1948). In: Katona György (szerk.): *A szakmai tanárképzés múltja és jelene : Tanulmánykötet*. Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó, Sopron, <http://publicatio.uni-sopron.hu/2476/>
- Patyi, G. (2021). *A hazai szakképzés történeti vázlata (18–20. század)*. Sopron Egyetemi Kiadó, Sopron, ISBN 9789633344194 <https://doi.org/10.35511/978-963-334-419-4>
- Szakképzés-pedagógiai Tudományos Közlemények*, 2021/1. Szerk: Benedek András. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Műszaki Pedagógia Tanszék, Budapest, ISSN 2786-1856.
- Szakoktatási Évkönyv 1940. Mezőgazdasági, ipari és kereskedelmi szakoktatás*. (1940), Összeállította: Schöpflin-Pogány Károly, Az ipari tanfolyamok országos vezetősége, Budapest.
- Sturcz, Z. (2021). Eötvös József alap gondolatától a szakmai tanárképzés első intézményéig (1848–1870), *Szakképzés-pedagógiai Tudományos Közlemények*, 2021/1. pp. 9–20.
- Szterényi, J. (1897). *Az iparoktatás Magyarországon*. Pesti Könyvnyomda, Budapest.
- Vig, A. (1932). *Magyarország iparoktatásának története az utolsó száz évben*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.
- URL1: Szakképzési tv. (új) - 2019. évi LXXX. törvény a szakképzésről – Hatályos Jogszabályok Gyűjteménye (jogtar.hu) <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1900080.TV>
- URL2: I. Imre Sándor Neveléstudományi Konferencia – Oktatás egy változó világban <https://tinyurl.com/442vhsvj>
- URL3: *Handler Nándor* – Helytörténet Névtár, Széchenyi István Városi Könyvtár Sopron. <https://www.szivk.hu/handler-nandor/>

• A tanulmányban előforduló webes hivatkozások legutolsó ellenőrzési időpontja: 2025. december 31.